

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 25, Sayı: 43, Ocak-Haziran 2020

**ABDURRAHMAN B. EBÎ BEKİR'İN HAYATI VE ERKEN
DÖNEM İSLAM TARİHİNDEKİ FAALİYETLERİ**

THE LIFE OF ABDURRAHMAN B. ABU BAKR AND HIS ACTIONS IN
EARLY ISLAM HISTORY

Arş. Gör. Dr. Hakan TEMİR

h.temir@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4142-6310

Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Ordu/Türkiye

Atıf@ Temir, Hakan. "Abdurrahman b. Ebî Bekir'in Hayatı ve Erken Dönem
İslam Tarihindeki Faaliyetleri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*
43 (Haziran 2020): 129-154.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 02 Ocak 2020 / 02 January 2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 12 Haziran 2020 / 12 June 2020
Yayın Tarihi / Published	: 15 Haziran 2020 / 15 June 2020
Sayı – Issue	: 43
Sayfa / Pages	: 129-154
DOI	: 10.30623/harranilahiyatdersisi.669558

Öz

Abdurrahman b. Ebî Bekir, Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı, kayınpederi ve ilk Müslümânlardan Hz. Ebû Bekir'in oğludur. Ebû Bekir hanesinin en büyük erkek evladı olarak da bilinen Abdurrahman, Mekke'de doğdu ve Kureyş içerisinde şerefli kabul edilen bir ailede büyümesi sebebiyle iyi bir aile terbiyesinden geçti. İslâm dini yayılmaya başladığında Abdurrahman atalarının dini üzere kaldı ve Mekke döneminin sonuna kadar inancını değiştirmede. Medine döneminin ilk zamanlarında da müşriklerle bir olmaya devam edip, Bedir Savaşı'na müşriklerle birlikte katıldı. İslâm'a girmekte uzun süre direnen Abdurrahman, Hudeybiye antlaşmasından sonra Müslümân oldu. İslâm'a geç girmiş olsa da yaptıklarıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başardı. Özellikle Hulefâ-i Raşidîn ve Emevîler döneminde önemli meselelerde yer alarak tarihî bir kimlik kazandı. Aslında o, uzun süre müşriklerin safında bulunduktan sonra İslâm'a girmesi, Ebû Bekir ailesinin bir ferdi olması ve siyasî meselelerde yer almasıyla çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Bu yüzden onun hayatının aydınlatılması bazı olayların arka planının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman, Ebû Bekir, İmtihan, Mücadele.

Abstract

Abdurrahman b. Abu Bakr was the son of Abu Bakr who was the best companion of the Prophet, his father-in-law and one of the first Muslims. Abdurrahman, also known as the eldest son of the Abu Bakr family, was born in Mecca and had a good family education because he grew up in an honorable family in the Quraysh. When religion of Islam began to spread, Abdurrahman kept his ancestor's religion and did not change his faith until the end of Mecca period. During the early days of Medinah, he continued to be with the polytheists and joined the Badr War with them. Abdurrahman, who challenged Islam for a long time, became a Muslim after the Treaty of Hudeybiyyah. Although he became a Muslim late, he managed to draw attention with his actions. Particularly in the period of Hulefâ-i Rashidin (Four Caliphates) and Umayyads, he gained a historical identity by taking part in important issues. In fact, since he became a Muslim long after he was on the side of polytheists; and took part in political issues as being an individual of Abu Bakr's family, he had a multifaceted personality. Therefore, examining his life will provide a better understanding of the background of some events.

Keywords: Abdurrahman, Abu Bakr, Trial, Struggle.

Giriş

Hız. Ebû Bekir, İslâm dinine girdikten sonra hayatını inancına göre şekillendiren samimi bir kimse olarak tarîf edilir. Hassas yaşantısının gereği olarak çevresinde bulunan kimseleri doğru bildiği değerlere çağırarak ve inancı uğruna zulme uğrayan mü'minleri sahiplenerek onları koruyan bir kişidir. Kişiliğindeki bu özverili tavrı sebebiyle İslâm davetini kendi yakınlarından başlatmıştır. Lakin onun çağrısına aile bireylerinin tamamı aynı tepkiyi göstermemiştir. Başta kızları, annesi ve eşi Ümmü Rûmân olmak üzere kadınlar cenahı Mekke döneminde iman ederken; erkekler cenahından en büyük oğlu ve babasının Müslüman olması hicretten sonraya kalmıştır. Nitekim oğlu Abdurrahman Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, babası Ebû Kuhâfe ise fetih gününde Müslüman olmuştur.¹

Ebû Bekir hanesinin en büyük oğlu Abdurrahman'ın İslâm dinine girmede bu kadar geç kalması merak konusudur. Yaşının genç ve aklının keskin olmasından dolayı adının ilk imân edenler arasında yer alması beklenirken, onda böyle bir hareket tezahür etmemiştir. Zira Mekke'de Müslüman olanların birçoğunun İslâm'la genç yaşta tanıştığı dikkate alındığında, Abdurrahman'ın dedesi Ebû Kuhâfe'den önce Müslüman olması beklenirdi. Fakat her ikisi de uzun süre iman etmeyerek şîrk üzere kalmış ve daha sonraları birbirine yakın denebilecek bir zaman diliminde Müslümân olmuşlardır. Hal böyle olunca ikisinin birbiri üzerinde etkileri söz konusu muydu, sorusu akla gelmektedir.

Abdurrahman'ın İslâm dinine girmesi kadar İslâm'a girdikten sonra adından siyasette ve savaşta çokça bahsettirmesi de ayrı bir merak konusudur. Örneğin Hız. Peygamber'in vefat etmeden önce vasiyetini ona yazdırmak istediğine dair rivayetler dikkate alındığında sıradan biri olmadığı anlaşılır.² Aynı şekilde Raşid halifeler ve Emevîler döneminde kritik askerî ve siyasî meselelerde yer alması da dikkate değerdir. Örnek vermek gerekirse, babasının halifeliği döneminde peygamberlik iddiasıyla insanları etrafında toplayan Müseylime'nin yardımcılarını öldürmüştür. Yine Hız. Osmân'ın şehit edilmesine mani olmak için çaba harcamış ve Cemel'de çok sevdiği kız kardeşi Hız. Âişe'nin saflarında mücadele etmiştir. Emevîler döneminde Yezîd'e biât etmediği gibi Yezîd'in halifeliğine sert bir tepki vererek

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Medenî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı (Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 2/824.

² Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Alî Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001/1421), 3/165

kendisine sunulan dünyevî menfaatlara de tevessül etmemiştir.³ İşte bu makalede İslâm Tarihindeki bazı önemli olaylar üzerinde kayda değer tesirleri bulunan Abdurrahman'ın hayatına dair merak edilen soruların cevapları araştırılmaya çalışılacaktır.

1. Hayatı

1. 1. Nesebi, İsmi ve Künyesi

Abdurrahman b. Ebî Bekir, Kureyş kabilesinin Teymoğulları batnına mensuptur. Nesebi Abdurrahman b. Ebî Bekir b. Ebû Kuhâfe b. Âmir b. Amr b. Kab b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Hüzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân şeklindedir.⁴ Gerçek ismi tarih kaynaklarında ihtilaflıdır. Kaynakların ekseriyeti ona verilen ilk ismin Abdulkâbe olduğunu; fakat cahiliye dönemine ait bu isim putlarla iltisaklı olduğundan Hz. Peygamber müdahale ederek adını Abdurrahman olarak değiştirdiği bildirirler.⁵ Begavî (ö. 317/929) ve Hâkim en-Nisaburî (ö. 405/1014) ise gerçek adının Abdüluzzâ olduğunu ve bu ismin de aynı şekilde Hz. Peygamber tarafından değiştirildiğini söyler.⁶ İhtilaflar bir kenara bırakılırsa, her iki ismin de putlarla alakalı olması adını veren kişinin putlara olan derin saygısını gösterir. Belki de kendi oğlunun adını Abdülkâbe olarak belirleyen Ebû Kuhâfe, torununun isminin verilmesinde de etkin rol oynamıştı.

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Abdurrahman'ı kaynakların çoğunluğu Hz. Ebû Bekir'in en büyük oğlu olarak gösterirler.⁷ Böylesi net bir bilgiye rağmen son dönemde kaleme alınan bazı çalışmalarda Hz. Ebû

³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselâm, (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 4/148-150.

⁴ Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr İbnül-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan, (Beyrut: Mektebetü'l-Nahdati'l-Arab, 1986/1407), 80.

⁵ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sâhâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, (Beyrut: Darü'l-İlmiyye, trz.), 3/463; Ali Tantâvî, *Ebû Bekir es-Siddîk*, (Cidde: Dâru'l-Menâra, 1406/1986), 257.

⁶ Ebû Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz el-Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Muhammedülemin b. Muhammed, (Kuveyt: Mektebetü Dâru'l-Beyân, trz.), 4/414; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-sahîheyn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990), 3/473.

⁷ Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Kitâbü nesebi Kureys*, nşr. E. Lévi-Provençal, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1953), 276; Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 4/414; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/462; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 4/266; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/133.

Bekir'in en büyük erkek çocuğunun Abdullah olduğu ifade edilir.⁸ Hâlbuki Abdurrahman ve Abdullah'ın hayatı karşılaştırıldığında hangisinin daha büyük olduğu net bir şekilde ortaya çıkar. Nitekim Abdullah'ın hicret sırasında genç bir çocuk olduğunun bildirilmesi; Bedir, Uhud, Hendek ve Hudeybiye gibi önemli olaylarda yer almaması, hicretten sonra gerçekleştirilen kardeşlik sözleşmesinde (muâhâtta) adının geçmemesi; buna karşılık Abdurrahman'ın Bedir ve Uhud Gazvesine müşriklerin safında yer alması⁹ Abdurrahman'ın daha büyük çocuk olduğunu gösterir. Ayrıca Hicretin ilk yıllarında patlak veren savaşlarda yer almasından hareketle onun İslâmiyet'ten en az beş yıl kadar önce (miladî 605 civarı) doğmuş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Abdurrahman, Arapların künye geleneğinin bir gereği olarak birkaç künye almıştır. Araplar, genel itibarıyla fertlerini en büyük çocuklarıyla künyelendirirler de diğer çocukların çok meşhur olmasını yabana atmazlardı. Aile içerisinde meşhur olan çocukları hesaba katarak babalarını künyelendirir, böylelikle bir kişiye verilen künye sayısını artırırlardı. Yapılan uygulamanın bariz örneklerinden birisi Abdurrahman'dır. Onun iki evladı da çok meşhur olunca Ebû Abdullah ve Ebû Muhammed¹⁰ künyelerini alması kaçınılmaz olmuştur.

1. 2. Ailesi

Babası, İslâm dinine girenlerin ilki, Sıddîk, Atîk, Yar-ı Ğâr, Zülhilâl, Evvâh, Halifet-i Rasûlullâh lakaplarının sahibi, Müslümânların ilk halifesi ve Hz. Peygamber'in "*Güneş, peygamberlerin ardından Ebû Bekir'den daha yüce bir baş üzerinden doğup batmadı.*" diye övdüğü Hz. Ebû Bekir'dir.¹¹ Annesi, Benî Kinâne kabilesinden Ümmü Rûmân künyesiyle bilinen Zeynep¹² veya Da'd'tır.¹³ Ümmü Rûmân, Abdülkâbe'den¹⁴ önce Ezd kabilesinden

⁸ Tantâvî, *Ebû Bekir es-Sıddîk*, 255; Sarıçık, Murat, *Canan'ın Can Dostu Hz. Ebû Bekir (ra)*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2008), 248.

⁹ Ebî Muhammed Abdullah b. Müslîm İbn Kuteybe, *el-Meârif*, thk. Servet Ukkâş, (Kahire: Dârul Marife, 1981), 174; Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Ebû Bekir*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 5.

¹⁰ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdilberr el-Kurtubî en-Nemirî, *el-istîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Âdil Mürşid, (Ürdün: Dârul-A'lâm, 1423/2002), 446.

¹¹ Buhârî, "*Fedâilu's-sahâbe*", 4.

¹² Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Saka-İbrahim el-Abyarî, 2. Baskı (Mısır: Matbaatü Mustafa, 1375/1955), 2/299; Sarıçam, *Hiz. Ebû Bekir*, 5.

¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/155; İzzeddün Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fî't-târih*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, (Beyrût: Dârul-Kitâbü'l-Arabî, 1417/1997), 2/263; Arı, M. Salih, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 22.

Abdullah b. el-Hâris b. Sahbera ile evlenmiş ve bu evlilikten bir erkek evlat doğrumuştu. Aile bir müddet Ezd kabilesinin Şâm'daki bölgeleri es-Serrât'ta yaşadıktan sonra Mekke'ye gelerek Hz. Ebû Bekir ile anlaşma (hilf) yapmışlardı. Abdullah, Mekke'de vefat edince dul kalan eşi Ümmü Rûmân, Hz. Ebû Bekir ile evlendi;¹⁵ bu evlilikten Abdurrahman ve Hz. Âişe dünyaya geldi.¹⁶

Ümmü Rûmân'ın Hz. Ebû Bekir'den önce bir evlilik yapması, aynı şekilde Hz. Ebû Bekir'in de birkaç defa evlenmesi sebebiyle Abdurrahman'ın öz kardeşlerinin yanında üvey kardeşleri de bulunmaktaydı. Üçü erkek ikisi kız olmak üzere toplamda beş üvey kardeşinin birisi anne tarafından diğerleri ise baba tarafından. Bunlar içerisinde Esmâ, Abdullah, Muhammed ve Ümmü Külsûm baba bir kardeşidir. Esmâ ve Abdullah'ın annesi Kuteyle bint Abdüluzâ, Muhammed'in annesi Esmâ bint Umeys, Ümmü Külsûm'un annesi Habîbe bint Hârice'dir. Anne tarafından kardeşi ise Tufeyl'dir. Daha önce belirtildiği üzere Ümmü Rûmân bu çocuğu Hz. Ebû Bekir ile evlenmeden önce Abdullah b. Harîs b. Sahbera'dan dünyaya getirmişti.¹⁷

Abdurrahman'ın annesi Ümmü Rûmân Mekke'de ilk imân edenlerden birisiydi. Fakat oğlunun kendisiyle aynı inancı paylaşmaması annesini üzüntü ve endişeye sevk ettiği söylenir. Diğer taraftan kızı Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber ile evlenmesinden dolayı peygamber kayıvalidesi olmakla sürur bulduğu ifade edilir.¹⁸ Ömrünü İslâm'a adayan bu vefakâr kadın Medine'de vefat etti. Fakat onun vefat tarihi kaynaklarda ihtilâflıdır. Bazı kaynaklar onun hicretin 6. yılında (628)¹⁹ bazıları ise Hz. Osmân döneminde²⁰ vefat ettiğini iddia ederler.

1. 3. Eş ve Çocukları

Arap toplumunun anlayışına uygun olarak çok evlilik yapan Abdurrahman, ilk evliliğini Ümeyye bint Adî b. Huzâfe b. Sa'd b. Sehm ile gerçekleştirdi. Bu evlilikten *Ebû Atîk* lakabıyla meşhur olan Muhammed

¹⁴ Hz. Ebû Bekir'in Câhiliye dönemindeki ismidir.

¹⁵ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 173.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/155; Ebu'l-Fidâ el-Hafız İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye (Büyük İslam Tarihi)*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 8/154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/133.

¹⁷ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 173; Tantâvî, *Ebû Bekir es-Siddîk*, 253.

¹⁸ Tantâvî, *Ebû Bekir es-Siddîk*, 254.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/262; İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 173.

²⁰ Tantâvî, *Ebû Bekir es-Siddîk*, 254.

dünyaya geldi.²¹ Muhammed'in ailedeki en büyük evlat olması hasebiyle Hz. Peygamber'i gördüğü ve sahâbî olma fırsatına eriştiği rivayet edilir.²² Muhammed'in sahâbî olmasıyla Hz. Ebû Bekir sahâbe içerisinde daha farklı bir konuma sahip olmuştur. Zira soyundan dört nesil sahâbî olan tek kişi Hz. Ebû Bekir'dir.²³ Muhammed'in Abdullah adında bir oğlu olduğu ve onun neslinden gelenlere *Âl-i Ebû Atîk* denildiği bilinmektedir.²⁴ Rivayete göre Hz. Ebû Bekir'in çocukları birbirine üstünlük iddiasında bulundular. Onlardan bazıları *"Ben Sıddîk'in oğluyum."* deyince diğerleri *"Ben ikinin ikincisinin oğluyum."* Bir başkası da *"Ben Gâr sahibinin oğluyum."* dedikleri sırada Abdurrahman *"Ben Ebû Atîk'in oğluyum."* dedi. Bu sebeple oğlusun adını Atîk koydu ve artık onun soyundan gelenler bu künyeyle anıldılar.²⁵

İkinci evliliğini Karîbe/Kureybe es-Suğrâ bint Ebû Ümeyye b. Muğire b. Mahzum ile yapan Abdurrahman, bu vesileyle Hz. Peygamber'in bacanağı olmuştur.²⁶ Zira Karîbe es-Suğrâ'nın Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin baba bir kız kardeşi olduğu kaydedilir.²⁷ Abdurrahman biraz sert mizaçlı olduğundan aralarında atışmaların olduğu ve Karîbe'nin ona *"Allah'a yemin olsun ki, seni uyarıyorum"* diyerek sert çıktığı Abdurrahman'ın da *"İstersen ayrılabilirsin!"* dediği rivayet edilir. Bunun üzerine Karîbe *"Sıddîk'in oğluna hiç kimseyi tercih etmem!"* diyerek onunla birlikte yaşamaya devam etmiştir. Abdurrahman'ın bu evlilikten Abdullah, Ümmü Hakîm ve Hafsa el-Kübrâ olmak üzere üç çocuğu oldu.²⁸ Abdullah b. Abdurrahman'ın Ebû Bekir, Talha, İmrân, Ümmü Ferve ve Nefîse adlarında çocukları doğdu. Nefîse, Emevî halifesi Velîd b. Abdülmelik ile evlendiğinden adından sıklıkla bahsettirmiştir.²⁹ Hafsa el-Kübrâ, Abdullah'ın kız kardeşiydi ve Abdurrahman evde olmadığı bir zamanda halası Hz. Âişe, onu Münzir b. Zübeyr ile

²¹ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/104.

²² Mecidüddin b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Câmiü'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rusûl*, thk. Abdülkadir Arnavut, Dâru'l-Fikir, Beyrût 1972, XII: 843; Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-bârî*, (Medine: Mektebetü'l-Selefiyye, trz), 3/239.

²³ Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkadir, (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâm, trz.), 2/139.

²⁴ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, 1/210.

²⁵ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 174.

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/249; Ebû Cafer Muhammed b. Habîb İbn Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. Elisa Lichtenstadter, (Beyrût: yy. trz), 102; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/431.

²⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/432; Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm el-Endülüsî, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârun, (Kahire: Dâru'l-Meârif, trz.), 137.

²⁸ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 244, 279; İbn Hazm, *Cemhere*, 137; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/104.

²⁹ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 55, 277.

evlendirmişti. Abdurrahman döndüğünde nikâhı feshetmek isteyip “Benim kızlarım hakkında sen mi karar veriyorsun?” diyerek Hz. Âişe’ye sitem etmiştir. Hz. Aişe “Sen Münzir’i beğenmiyor musun? Hâlbuki o sıradan birisi değildir” deyince bu evliliğe razı olmuştur.³⁰

İbn Sa’d yukarıda adları zikredilenden çocuklara Ümmü Külsûm ve Hafsa es-Suğrâ’yı da ekler.³¹ İbn Hazm ise Meymûne ve Karîbe adında çocuklardan bahseder.³² Fakat bu çocukların annelerini tespit etmek zordur. İbn Hazm’ın bildirdiğine göre Meymûne, Hişâm b. Abdûlmelik ile evlendi ve bir süre sonra boşandı. Karîbe ise Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk ile evlendi. Meşhur fakih Abdurrahman bu evlilikten doğdu.³³ Böylelikle Abdurrahman b. Ebî Bekir’in sekiz çocuğu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu sayı isim ve künye farklılıklarından dolayı artmış olabilir. Çünkü bir rivayette ismi verilen kişi başka bir rivayette künye veya lakabıyla anıldığından farklı kimseler olarak algılanmış olmaları muhtemeldir.

1. 4. Şahsiyeti

Fizikî özellikleri hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdurrahman b. Ebî Bekir’in boyu, ten rengi, vücut yapısı, kilosuna ve şekli tam olarak bilinmemektedir. Sadece çivit otuyla saç ve sakalına kına yaktığı söylenmektedir.³⁴ Fiziki yapısı kadar şahsiyeti de yeterince bilinmemekte ve mizacıyla ilgili çelişkili rivayetler nakledilmektedir. Bazı rivayetlerde sert yapıli biri olarak tarif edilirken; bazılarında şaka yapan, mizahı seven birisi olarak anlatılır.³⁵ Doğru sözlü olduğu ve yalandan hoşlanmadığı diğer insanlar tarafından bilinen bir yönüdür.³⁶ Bununla birlikte onun kişiliğinin en bariz yönü savaşçı olmasıyla alakalıdır. Çünkü o, çok cesur ve ok atmada mahir bir kimse olarak bilinirdi. Hatta Kureyş’in en gözü kara savaşçılarından birisi olarak anılırdı.³⁷ Cahiliyede ve İslâm’da dik duruşuyla nam salmıştı.³⁸

Abdurrahman, kılıcının keskinliği kadar olmasa da sözleriyle de iz bırakmıştır. Zira zaman zaman duygularını şiirlerle ifade etmiş ve bu

³⁰ Ebû’l-Velîd Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, (Kahire: Mektebetü’s-Sekafeti’d-Diniyye, trz.), 2/212; Zehebî, *Târihü’l-İslâm*, 7/133.

³¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/21. Zübeyrî de Ümmü Külsûm’dan bahseder. Bkz. Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 216.

³² İbn Hazm, *Cemhere*, 137.

³³ İbn Hazm, *Cemhere*, 137.

³⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/21.

³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/154.

³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/155.

³⁷ İbn Abdilberr, *el-İstâb*, 446.

³⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/22.

şiiirlerinin bazılarının dilden dile dolaştığından toplumun hafızasına kazınmıştır. Şiiirlerinin muhtevasının ise daha çok kahramanlık ve sevgi üzerine olduğu anlaşılmaktadır. Şiiirlerinin tamamı günümüze kadar ulaşmasa da Gassânî emiri Cûdî'nin kızına yazdığı şiiir çok meşhur olduğundan rivayetlere yansımıştır.³⁹

1. 5. Hadis Rivayetindeki Yeri

Abdurrahman, Hz. Peygamber'den ve babası Hz. Ebû Bekir'den hadisler rivayet etmiştir.⁴⁰ Bu hadislerden üçü Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdir. Diğer hadisler ise Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan *Sünen* eserlerde ve başka hadis kaynaklarında geçmektedir. Hadis kaynaklarına göre Abdurrahman toplamda sekiz adet hadis rivayet etmiştir. Hadislere sıhhat açısından bakıldığında bunlardan beş tanesinin sahîh olduğu ve üç tanesinin ise zayıf olduğu söylenir.⁴¹ Ondan hadis rivayet eden raviler arasında Ebû Osmân en-Nehdî, Amr b. Evs, Kâsım b. Muhammed, Mûsâ b. Verdân, Abdurrahman b. Ebî Leylâ gibi kimseler bulunur.⁴²

2. Mücadelesi

2. 1. Asr-ı Saadet Dönemindeki Tavrı ve Müslümân olması

Cahiliye döneminde henüz çocuk yaşlarda olduğu anlaşılan Abdurrahman, ailesinin terbiyesi altında büyümüş olmalıdır. Ergenliğe adım attığı sıralarda İslâm dini Mekke'de yayılmaya başlamış; fakat o Müslümân olmamıştı. Ailenin büyük bir kısmının Müslümân olmasına rağmen onun şirkte ısrar etmesi gariptir. Acaba onun bu hali bilinçli bir tercih miydi? Yoksa böyle bir tutuma girmesinde başka etkenler mi söz konusuydu? Bu tartışma konusu olmuştur.

Belâzurî'nin bildirdiğine göre Abdurrahman'ın Müslümân olmaması tamamen kendi tasarrufudur. Zira Hz. Ebû Bekir ve Ümmü Rûmân, onu İslâm'a davet ettiklerinde o, anne-babasına karşı çıkarak "Üff size! Beni toprak olduktan ve kemiklerim çürüdükten sonra kabirden çıkmaya mı davet ediyorsunuz? Benden önceki milletler hani neredeler? Ebu Zühayr Abdullah b. Cüd'an nerede? Falan kişi nerede? Onlar Allah'tan yardım

³⁹ Ebû Bekir Ahmed b. Ebî Heyseme, *et-Târîhü'l-kebîr*, thk. Salâh b. Fethi Hilâl, (Kahire: el-Fârûkû'l-Hadîs, 1427/2006), 2/882-883.

⁴⁰ Zehebî, *Târîhü'l-İslâm*, 4/266.

⁴¹ Buhârî, "*Menâkıb*," 11; Müslim, "*Eşribe*," 176-7; Ebû'l-Fadl Celaleddin b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr Suyûtî, *Hasâisü'l-Kübrâ*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985), 2/122. Rivayet ettiği tüm hadisleri görmek için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/197-199.

⁴² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/463.

diliyorlardı.” dedi. Abdurrahman bu sözü sarf etmesiyle “*Ebeveynine: ‘Of size, bizden önce birçok nesil gelip geçip yok olmuşken, siz beni tekrar diriltilemeye mi korkutuyorsunuz?’ diyen...*”⁴³ âyetinin nazil oldu; ancak Abdurrahman’ın Müslümân olması ve güzel ahlak sergilemesi üzerine “*Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır.*”⁴⁴ âyeti inerek daha önce yaptığı hatası affolundu.⁴⁵ Belâzurî’nin bu rivayeti *sebeb-i nüzul* kitaplarında fazla yer almadığı gibi müfessirlerin birçoğu tarafından da sahîh bulunmaz. Mesela İbn Kesîr, âyetin Abdurrahman hakkında nazil olduğunu bildiren rivayetleri zayıf olduğunu düşünmektedir.⁴⁶ Ayrıca Ahkaf sûresinin 18. ayetin zahiri anlamı bu rivayete uymamaktadır. Çünkü azap, cehennemlik olacakları daha önceden takdir edilmiş kimseler üzerine vacip olur.

Rivayetin sahih olmadığını ve Ümeyyeoğulları cenahından kasıtlı bir şekilde ortaya atıldığını tarihi kayıtlar da doğrular. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadise ilk defa Hz. Âişe zamanında meydana gelen bir hadisede ortaya atılmıştır. Rivayet edildiğine göre Muâviye’nin Medine’deki valisi Mervân b. Hakem hutbede Yezîd’in adını zikredip, Medine halkına Muâviye’den sonra Yezîd’e biât etmelerini tavsiye etti. Valinin sözlerini işiten Abdurrahman ayağa kalkarak “*Sizler, alenen Herakliyas’un sistemini yerleştirmek istiyorsunuz. Anlaşılan, siz çocuklarınız adına bizden biât istiyorsunuz.*” dedi. Abdurrahman’ın cevabına sinirlenen Mervân “*Sus! Sen kimsin ki? Allah senin hakkında falan âyeti indirmede mi? yakalayın şunu.*” demesiyle askerler onu yakalamaya çalıştılar; fakat o kaçıp Hz. Âişe’nin evine sığındı.⁴⁷ Bunun üzerine müminlerin annesi Hz. Âişe, âyetin nüzul sebebini açıklayarak şöyle dedi: “*Vallahi o kişi (Abdurrahman b. Ebî Bekir) değildir. Şayet bu âyetin indiği kişiyi söylemek isteseydim söylerdim. Lakin Hz. Ebû Bekir’in ailesi hakkında benim suçsuz olduğumu bildiren âyetler dışında hiçbir âyet nazil olmadı.*”⁴⁸

Yukarıdaki rivayetin sıhhatinde problem olduğundan üzerine hüküm bina etmek imkânsızdır. O halde Abdurrahman’ın Müslüman olmamasıyla alakalı başka bir ipucu bulunamadığından şartları değerlendirmek en doğrusu olacaktır. Abdurrahman’ın şirkte ısrar etmesinin sadece kendisinden kaynaklandığını söylemek zor olduğundan, bu konuda iç ve dış

⁴³ Ahkâf, 46/17.

⁴⁴ En’âm: 6/132.

⁴⁵ Belâzurî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 10/101.

⁴⁶ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azim*, 7/263.

⁴⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye*, 8/155.

⁴⁸ Belâzurî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 10/101; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, 4/416; Rudânî, *Cemu’l-fevâid*, 6/408.

etkenlerin varlığı tartışılabilir. Zira aynı evde evin en yaşlı ferdi Ebû Kuhâfe de Müslümân olmamıştı. Torunu ile münasebeti tam olarak tespit edilemeyen bu yaşlı aile bireyinin torununu etkilemiş olması muhtemeldir. Belki de ikisi birbirini tasdik ederek doğru yolda olduklarını düşünüyorlardı. Ancak mevcut bilgilerle bunu aydınlatmak zordur. Bilinen o ki, Abdurrahman bu devrede ticarete başlamış, kendi ayakları üzerine durmaya çalıştığından ticaret için Şam'a gidip gelmişti.⁴⁹

Mekke döneminin sonlarına kadar müşriklerle hareket eden Abdurrahman, hicretin ilk zamanlarında da Müslümân olmadığı gibi Bedir ve Uhud Gazvesi'ne müşrikler safında yer aldı.⁵⁰ Savaşa katılmakla da kalmayıp babasıyla farklı saflarda yer almanın bir gereği olarak onu mübarezeye çağırdı. Rivayet edildiğine göre Bedir'de savaş başlamadan önce Hz. Ebû Bekir, oğlu Abdurrahman'la karşılaştı ve Mekke'deki mallarının akıbetini öğrenmek için ona *"Ey Habis! Malım nerede?"* diye sordu. Abdurrahman *"İyi koşan bir at ve saçları ağardığı halde delaletten ayrılmayanları öldürmek üzere bıraktığın keskin kılıçtan başka bir şey kalmadı."* cevabını verdi. Ordular karşı karşıya geldiği sıralarda Abdurrahman dövüşmek için er diledi ve sesi meydanlarda yankılanınca karşına babası Hz. Ebû Bekir çıkmak istedi.⁵¹ Ancak Hz. Peygamber buna rıza göstermediğinden, *"Bizi kendinden hoşnut eyle!"*⁵² veya başka bir ifadeyle *"Ey Ebû Bekir! Varlığında bizi sevindir."*⁵³ diyerek onu vazgeçirdi. Başta Belâzurî (ö. 279/892-93) olmak üzere bazı kaynaklar Uhud Savaşında da Hz. Ebû Bekir ile oğlunun karşı karşıya geldiklerini bildirir.⁵⁴ Makrizî'nin (ö. 845/1442) rivayetine göre Abdurrahman müşriklerden biri olarak mübarezeye çıktığında Hz. Ebû Bekir onun yanına gidip, *"Ben yaşlı kimseyim. Sen bırak ve git."* dedi. Abdurrahman da *"Eğer babam olmasaydın vallahi gitmezdim."* şeklinde bir söz söyledi. Durumu fark eden Hz. Peygamber, *"Kılıcını indir yerine dön ve kendine sahip çık."*⁵⁵ nasihatinde bulundu.

Abdurrahman'ın müşriklerle birlikte Bedir ve Uhud'a katılıp Müslümânlarla karşı durması Hz. Ebû Bekir'i ve eşini üzdüğü muhakkaktır.⁵⁶

⁴⁹ Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, 276; Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 4/414-415.

⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 174.

⁵¹ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 10/103.

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/22.

⁵³ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/258; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/154.

⁵⁴ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/321; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 446; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/46; Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, Muhammed Abdulhamid Nemîsî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 1/158.

⁵⁵ Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, 1/158.

⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/154.

Hatta Abdurrahman'ın Müslümânların karşısında olduğunda anne ve babası onun helak olmasını arzu ettikleri, Müslümânlar'dan uzaklaştığında ise hidayete ermesi için dua ettikleri söylenir. Anne ve babanın duası tutmuş olacak ki, Abdurrahman uzun bir süreden sonra Müslüman oldu. Onun İslâm'la tanışması Hudeybiye'den sonra mümkün olmuştur.⁵⁷ Çünkü Hudeybiye'den bir ay sonra Hz. Âişe ve babası büyük bir üzüntü yaşamışlardı. O günlerde Ümmü Rûmân vefat etmiş ve Baki' mezarlığına defnedilmişti. Annesinin ölüm haberi Mekke'ye ulaşınca Abdurrahman, uzun süredir karşı çıktığı ve mücadele ettiği babasının yanına, Medine'ye gitmeye karar verdi. Medine'deki kardeşlik ortamının da etkisiyle ve babasının duasının bereketiyle Müslümân oldu. Başka bir rivayette ise onun fetihten önce bir grup insanla huzura gelerek Müslümân olduğu söylenir.⁵⁸ Fakat Abdurrahman'ın Hudeybiye'den sonra bireysel olarak Medine'ye gelip Müslümân olması daha doğru gözükmetedir. Müslüman olduktan sonra Medine'ye taşınmaya karar verdiğinden ismi muhâcirler arasında zikredilir.⁵⁹

Abdurrahman, Medine'ye hicret ettikten sonra Süh mahallesinde babasının yanında yaşamaya, İslâm dinine hizmet etmeye başladı. Müslüman olduktan sonra kararlı bir duruş sergileyen Abdurrahman, hiçbir gazveden uzak durmadı ve Allah yolunda harcanacak emekten imtina etmedi. Kaynakların bildirdiğine göre iyi bir savaşçı ve okçuydu. Adı, Kureyş'in yiğitleri arasında zikredilirdi. Özellikle Hayber Fethi'nde gösterdiği kahramanlıktan dolayı Hz. Peygamber, ona Hayber'den kırk yük mal hisse verdi.⁶⁰

Geç de olsa babasıyla aynı çizgiye gelen Abdurrahman, babasının rızasını gözeterek hizmetinde bulundu. Onun babasına olan saygısı ve hürmeti birçok olayda kendisini gösterdi.⁶¹ Abdurrahman, babası gibi doğru sözlü ve güvenilir olduğundan kısa sürede Hz. Peygamber'in sevgisini kazandı. Öyle ki Hz. Peygamber hastalığının son demlerinde Abdurrahman'a vasiyette bulunmak istediğine dair bilgiler aktarılır. Rivayete göre son günlerini yaşayan Hz. Peygamber Abdurrahman'ı çağırıp, "*Bana bir kürek kemiği getir de Ebû Bekir'e, kimsenin ihtilaf etmeyeceği yazılı bir metinle vasiyette bulunayım.*" demiştir.⁶² Sonraki dönemlerde Müslümanlar

⁵⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/101; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/155.

⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/155.

⁵⁹ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 276; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 4/266.

⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/155.

⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/150; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, 10/162.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/165; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/542; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, 14/210.

arasında birçok defa tartışılan vasiyet bildirme işinde onun da rol alması dikkat çekicidir.

Hz. Peygamber, son anlarına şahitlik edenlerden birisi de Abdurrahman'dı. Hz. Peygamber'in hastalığının ilerlediği günlerde Hz. Âişe'nin odasında kalmaya karar vermesi Abdurrahman'ın onu daha rahat görmesi için iyi bir fırsattı. On üç gün süren hastalığın son demlerinde Hz. Âişe'nin odasına giren Abdurrahman, Hz. Peygamber başının Hz. Âişe'nin göğsünün arasına dayanmış olduğunu gördü.⁶³ O içeri girdiğinde Hz. Peygamber'in gözü elindeki misvağa takılınca Hz. Âişe, misvağı Abdurrahman'dan alıp ucunu düzelterip, Hz. Peygamber'e verdi. Hz. Peygamber ağzını misvakladıktan sonra *"Allah'ım! Bu kulunu Yüce makama (Refik-i A'lâya) ulaştır."* diyerek ruhunu teslim etti.⁶⁴ Böylelikle herkesin merak ettiği Hz. Peygamber'in son anının ikinci şahidi olarak tarihe geçti.

2. 2. Hz. Ebû Bekir Dönemi Faaliyetleri

Abdurrahman b. Ebû Bekir, babasının halife olduğu döneme askerî faaliyetleriyle ön plana çıktı. Özellikle Yemâme'de gösterdiği fedakârlık ve kahramanlıklarla adını duyurdu. Ridde harekâtında aktif rol alan Abdurrahman, Yemâme savaşına Hâlid b. Velîd ile birlikte katıldı. Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetü'l-kezzâb ve taraftarlarıyla yapılan savaşta dinden dönenlerin önderlerinden yedi kişiyi öldürdü.⁶⁵ Bunlar arasında Müseylime'nin sağ kolu Muhakkim b. Tufeyl de vardır. Öyle ki, Abdurrahman, onu öldürmesiyle savaşın gidişatının değiştiği söylenir.⁶⁶ Kaynaklarda Muhakkim'in öldürülmesi ile ilgili başka rivayetlerde bulunur. Enes b. Mâlik'ten aldıkları rivayetle Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) ve Halife b. Hayyât (ö. 240/854-55) Muhakkim'i öldürenin Berâ b. Mâlik olduğunu söylemiştir.⁶⁷ Ancak aynı müellif yani Halife b. Hayyât, bu olayı

⁶³ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 1/561.

⁶⁴ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/549; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405), 7/206; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 1/561; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/391.

⁶⁵ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/218; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/155; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/133.

⁶⁶ Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed Ziriklî, *el-'Alâm*, (Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 1980), 5/226.

⁶⁷ Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî, *el-Cihâd*, thk. Nezîh Hammâd, (Cidde: Dâru'l-Matbûatü'l-Hadîse, trz), 155; Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, *et-Târih*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, 2. Baskı (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1397), 109.

anlattıktan sonra Muhakkim'i öldürenin Abdurrahman olduğunun da ifade etmiştir.⁶⁸

Tarihçilerin birçoğuna göre Muhakkim'i öldüren Abdurrahman'dır.⁶⁹ Taberî (ö. 310) Muhakkim'in Abdurrahman b. Ebî Bekir'in mızrağıyla öldürüldüğü görüşündedir.⁷⁰ Aynı fikirde olan İbn A'sem (ö. 320/932) bu hadiseyi detaylıca anlatır. Rivayetine göre Abdurrahman, Yemâme savaşında Beni Hanîfe kabilesinden birkaç kişiyi öldürdü ve böylelikle Müseylime'nin yanındaki kabileler korkuya kapıldılar. İlk darbenin ardından savaşın ilerleyen günlerinde Müslüman ordusuyla Müseylime'nin ordusu çatışmaya girdiler. Müseylime'nin önde gelen adamlarından Muhakkim b. Tufeyl ordunun önüne geçip kılıcını çekerek onları savaşmaya teşvik ettiğinde çok şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Bu esnada Abdurrahman b. Ebî Bekir ona bir ok attı. Atılan ok Muhakkim'in atardamarına geldi ve oracıkta öldü. Bunun üzerine ordularında tedirginlikler başladığından "ölüm bahçesi" olarak ifade edilen bahçeye sığınmak zorunda kaldılar.⁷¹

İbn A'sem gibi İbnü'l-Esîr de (ö. 630/1233) Muhakkim b. Tufeyl'in öldürülmesini Abdurrahman ile ilişkilendirir. İbnü'l-Esîr'in naklettiği rivayete göre Abdurrahman, Muhakkim'in Müseylime'nin sağ kolu ve koruması olduğunu anlayınca harekete geçti. Muhakkim insanlara hitap ederken Abdurrahman onun boğazına bir ok attı ve onu öldürdü.⁷² Bunun üzerine Müslümânlar kaleye girmeyi başardılar. İbn Kesîr (ö. 774/1373) de aynı şekilde Müseylime'nin yardımcılarını Abdurrahman'ın öldürdüğünü rivayet eder ve Abdurrahman'ın onu kavmine savaşla ilgili taktik verdiği sırada attığı bir okla öldürdüğü kaydeder.⁷³

2. 3. Hz. Ömer Dönemi Tutum ve Davranışları

Abdurrahman b. Ebî Bekir, ikinci halife Hz. Ömer zamanındaki fetihlerde de adından söz ettirdi. Medâin fethedildikten sonra ganimetlerin dağıtıldığı sıralarda orada bulunarak Hz. Ömer'in *"Ey insanlar! Sizden kimin bir önceliği varsa bir adım öne çıksın."* sözü üzerine ayağa kalkıp *"Ben Ey Müminlerin Emiri! Arkadaşın, dostun, imân edenlerin ilki, Rasûlullâh'ı"*

⁶⁸ Halife b. Hayyat, *Târih*, 109.

⁶⁹ Ahmed b. Yahya Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, (Beyrût: Dâru Mektebetü Hilâl, 1988), 94; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/218; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 3/40.

⁷⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihü'r-rusûl ve'l-mulûk*, (Beyrût: Dâru't-Turas, 1387), 3/388-390.

⁷¹ Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî el-Ahbârî İbn A'sem, *Kitâbü'l-fütûh*, thk. Alî Şîrî, (Beyrût: Dâru'l-Edvâ, 1991), 1/28.

⁷² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/463; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/218.

⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/493.

doğrulayan, ona yardım eden, malını infak eden, sadaka veren, onunla mağaraya giren, onunla cihat eden, daima onun yanında olan, kâfirlere karşı duran Hz. Ebû Bekir'in oğluyum." dedi. Hz. Ömer "Sen onun fazileti hakkında çok az şey söyledin; fakat hep doğruları dile getirdin." dedikten sonra ona on bin dirhem verilmesini emretti. Medâin'in fethiyle yetinmeyen Abdurrahman, Irak cephesiyle aynı anda yürütülen Suriye ve Şâm bölgesinin fethine de katıldı.⁷⁴ Ayrıca Hz. Ömer'in onu, 500 kişilik atlı bir birliğin başına emir olarak tayin ettiği de rivayet edilir.⁷⁵

Abdurrahman'ın Şâm fetihleri sırasında destansı bir evlilik yaptığından bahsedilir. Rivayet edildiğine göre Hâlid b. Velîd, Irak'tan ayrılıp Şâm'a gitmek üzere hareket etti ve Dûmetu'l-Cendel'e uğradı. Bölgeyi kısa sürede fethedip esirler aldı. Esirler arasında Gassânî Araplarının hükümdarı Cûdî b. Adî b. Amr b. Ebû Amr el-Gassânî'nin kızı Leylâ'da vardı.⁷⁶ Bir başka rivayete göre ise Halid b. el-Velid'in süvarileri Leylâ'yı Gassânîler'in topraklarında esir almışlardı. Fakat her halükârda Leylâ esir alınmıştı ve Abdurrahman için sıradan bir esir değildi. Abdurrahman'ın Müslüman olmadan önce ticaret için Şâm'a gidip geldiği sırada Leylâ'yı bir sergi üzerinde görüp âşık olmuş ve onun için şiirler terennüm etmişti.⁷⁷ Şiirleri samimi olunca kulaktan kulağa dolaşarak meşhur olmuştu.

Abdurrahman'ın kendisine şiirler yazdığı Leylâ, Hâlid b. Velid'in esiriydi.⁷⁸ Şiirler vasıtasıyla Abdurrahman'ın Leylâ'ya olan muhabbetinden haberdar olan Hz. Ömer, ordusunu Şâm'daki fetih bölgesine gönderdiği zaman komutana şöyle bir talimat verdi: "Şayet Leylâ'yı ele geçirdiysen, onu Abdurrahman'a ver." Halife'den gelen bu talimat üzerine komutan Leylâ'yı Abdurrahman'a teslim etti ve aralarında bir nikâh akdi gerçekleşti.

Evlenmeleri abartılı bir şekilde tasvir edilen bu ikilinin boşanmaları da çok garip bir şekilde anlatılır. Rivayete göre Leylâ, kocasını kendisine kördüğüm gibi bağlayınca Abdurrahman, diğer eşlerinden uzaklaşmak durumunda kaldı. Nihayet zevceleri, bu durumdan rahatsız olup Leylâ'yı Hz. Âişe'ye şikâyet ettiler. Duruma müdahale eden Hz. Âişe, sergilediği adaletsiz tutumdan dolayı kardeşi Abdurrahman'ı kınadı ve şöyle dedi "Allah'a yemin olsun ki! Sanki Leylâ'nın dişleriyle nar tanesi emer gibi oluyorum." İşte Hz.

⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el- Vâkîdî, *Futuhu's-Şâm*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997), 2/192.

⁷⁵ Vâkîdî, *Futuhu's-Şâm*, 2/193.

⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/152.

⁷⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/103; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/156.

⁷⁸ Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 4/415.

Âişe'nin bu sözü üzerine bir süre sonra Leylâ'nın dişleri döküldüğü ve çirkinleştiği söylenir. Öyle ki, bundan sonra Abdurrahman, ondan hoşlanmadı ve kendisine eziyet etmeye başladı.⁷⁹ Bunun üzerine Abdurrahman da ondan uzaklaşarak bir müddet sonra onu boşadı.⁸⁰

Hiz. Ömer döneminde adı daha çok gönül meseleleriyle gündeme gelmiş olsa da aslında Abdurrahman, bu dönemde halifenin en yakın adamlarından biriydi. Ayrıca Hiz. Ömer'in şehit edilmesinin arka planında bulunan kişilerin tespitinde ve hadisenin aydınlatmasında önemli bir tanık olarak kabul edilir.⁸¹ Çünkü o, Hiz. Ömer'e karşı tertip edilen suikastın faillerinin kimler olduğunu biliyordu.⁸² Hadisenin arka planına vakıf olan Abdurrahman, Hiz. Ömer şehit edildiğinde bildiklerini şöyle dile getirdi: *"Ben Hiz. Ömer'in katili Ebû Lü'lü'nün yanına gitmişim. Yanında Hüzmûzân da vardı. Onların yanına gidince telaşlandılar ve ellerinden kabzası ortasında olan iki başlı bir hançer düştü."*⁸³ Bir müddet sonra Abdurrahman, *"Mü'minlerin emirinin ne ile öldürüldüğüne bakın!"* dedi. İnsanlar baktıklarında Abdurrahman'ın tarif ettiği hançer olduğunu gördüler.⁸⁴ Böylece onun şahitliği doğru kabul edildi.

2. 4. Hiz. Osmân Dönemindeki İcraatları

Abdurrahman, Hiz. Osmân döneminin de şahitlerindendi. O, halifenin emirlerine icabet ederek İslâm'ın yayılmasına hizmet etmiştir. Hiz. Osmân Afrika üzerine bir ordu hazırlayıp halkın arasında gönüllü olarak savaşa katılmak isteyenler için bir çağrı yaptığında çağrısına icabet edenler arasında Abdurrahman b. Ebî Bekir de bulunmaktaydı.⁸⁵ Tertip edilen savaş esnasında rolünden bahsedilmese de iyi bir okçu olduğu bilindiğinden bu savaşta okçular arasında yer almış olması muhtemeldir.

Abdurrahman'ın Hiz. Osmân döneminde sergilediği davranışlar arasında en hayati olanı, fitne sırasında aktif rol alarak isyancılarla Hiz. Osmân arasında elçi olmasıdır. Hiz. Osmân'ın son anlarında Medine'de bulunan Abdurrahman, isyancılar şehri kuşattıklarında halifenin yanında olmaya gayret gösterdi. Hatta isyancılar Hiz. Osmân ile iletişim kurmak

⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/157.

⁸⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 70.

⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/447.

⁸² Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, 355; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 3/296.

⁸³ Taberî, *Târih*, 4/240; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/447; DGBİT, 2/194.

⁸⁴ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, thk, Süheyl Zekkâr, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, trz), 170; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 10/432-433; Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 3/296.

⁸⁵ Belâzurî, *Fütûh*, 259; İbn A'sem, *Kitâbü'l-fütûh*, 4/359.

istediklerinde Abdurrahman b. Ebî Bekir'i aracı kıldıkları da söylenir. Zira Abdurrahman, Mısırlıların itibar ettiği Muhammed b. Ebî Bekir'in abisi, Hz. Âişe'nin kardeşi ve ilk halifenin oğluydu. Bu sebeple o, isyancılar ile halife arasındaki elçi olabilecek birisiydi. Böylelikle halife isyancılarla görüştü ve onların isteklerini kabul edeceğini bildirdi.⁸⁶ Fakat yapılan görüşmeler ve alınan önlemler Hz. Osmân'ın şهادetini engellemeye yetmedi. Hadiselerde aktif rol alan Abdurrahman'ın Hz. Osmân'a karşı son bir vazife kalmıştı, bu yüzden cenazesine katılan sayılı kişiler arasında yer aldı.⁸⁷

2. 5. Hz. Ali Dönemi Faaliyetleri

Hz. Ali'ye Mescid-i Nebevî'de biât edildiği sırada aralarında Abdurrahman b. Ebî Bekir'in de bulunduğu bir grup sahâbî kendisine biât etmediler. Abdurrahman'ın biâta yanaşmamasının kendince haklı sebepleri vardı. Nihayetinde Hz. Osmân masum olarak öldürülmüş, iktidara gelen Hz. Ali ise yanı başında bulunan isyancıların cezalandıramadığından bu konunun bir an önce halledilmesi gerekiyordu.⁸⁸ Bu yüzden o, Hz. Ali'ye biât etmediği gibi Hz. Osmân'ın masum olarak öldürülmesinin intikamını almak için Basra'ya doğru hareket eden gruba katıldı.⁸⁹ Cemel Ashabı içerisinde de yer alarak kız kardeşi Hz. Âişe'yi destekledi ve meydana gelen oluşuma ait Beytülmal'in sorumluluğunu üstlendi.⁹⁰

Abdurrahman b. Ebî Bekir'in Hz. Ali devrinde başka bir mücadelesi daha bulunur. Hz. Ebû Bekir hanesinin en büyüğü ve aynı zamanda bir abi olmanın verdiği hissiyatla kardeşi Muhammed b. Ebû Bekir'i düşmanlarından korumak için büyük gayret sarf etti. Zira Muhammed, o sıralar Hz. Ali tarafından Mısır valisi olarak görevlendirildiğinden Mısır'da bulunuyordu. Muâviye b. Ebû Süfyan, Mısır'ı alması için gönderdiği Amr b. el-Âs'a başarılı olması halinde Muhammed'i öldürmesini tembih etmişti. Muâviye'ye göre Osmân'ı öldürenlerle birlikte hareket eden Muhammed'in kabahati büyüktü. Üstelik son anlatında Hz. Osmân onlardan su istemiş; ancak onlar bir damla su dahi vermemişti.⁹¹ Kardeşinin öldürüleceğini duyan

⁸⁶ Aycan, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebî Süfyan*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 89.

⁸⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 5/577.

⁸⁸ Ramazan Önal, " Hz. Osman'ın Şهادetinden Sorumlu Tutulan Sahâbiler ve Bu Olaydan Sonra Akıbetleri", *Şarkiyat Dergisi*, Cilt, 11, Sayı 3 (Aralık, 2019), 1300-13017.

⁸⁹ Zührî, *el-Meğâzi*, 153.

⁹⁰ Taberî, *Târih*, 4/474; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/577.

⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/708; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7/493.

Abdurrahman, Amr b. el-Âs ile görüşmeye gitti.⁹² Bu sırada Amr b. el-Âs, Mısır'ın Fustât kentine girmiş ve onun komutanlarından Muâviye b. Hudeyc, Muhammed'i aramaya başlamıştı. Abdurrahman ne kadar çabalasa da Muâviye b. Hudeyc bu işten vazgeçmemekte kararlıydı. Amr b. el-Âs kendisine haber göndererek Muhammed'i öldürmeden yanına getirmelerini istediğinde Muâviye, *"Hayır bunu asla kabul edemem. Onlar ki, Kinâne b. Bişr'i öldürdüler buna karşılık ben Ebû Bekir'in oğlu Muhammed'i sağ mı bırakayım! Bu mümkün müdür?"* diyerek itiraz etti.

Esir aldığı Muhammed'e tepkili olan ve bu sırada yaptığı konuşmalarına sinirlenen Muâviye b. Hudeyc, onu öldürdü. Daha sonra onu bir eşeğin semerine bağlayarak ateşe verdi.⁹³ Dolayısıyla Abdurrahman kardeşinin infazına engel olamadı. Onun kardeşini koruması akidevî bir mesele olmayıp, asabiyetten kaynaklanan bir durumdu. Zira Abdurrahman b. Ebî Bekir, Muâviye taraftarları arasında yer alıyordu. Yaşanılan bu hadise Abdurrahman'ın Emevîlerin yanından uzaklaşmasına sebebiyet verdi.

2. 6. Emevîler Dönemindeki Tutum ve Davranışları

Kardeşinin öldürülmesiyle Emevîlerden uzaklaşan Abdurrahman b. Ebî Bekir, Muâviye'nin oğlu Yezîd'e biât istemesi üzerine onlardan tamamen uzaklaştı ve aradaki bağlar kopma noktasına geldi. Abdurrahman kendince haklıydı, çünkü Yezîd'in veliahtlığının onaylanması Bizans ve Sâsanîlerde olduğu gibi saltanat sistemini beraberinde getirecekti. Ayrıca Yezîd onun biât edeceği kimlik ve karakterde değildi. Zira Yezîd, iyi bir siyasetçi ve komutan olan babasına nazaran cılız ve zayıftı. Şâm'da eğlence hayatıyla meşgul olduğundan devleti yönetecek kudreti yoktu. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn'in metotlarına uymayan bu veliahtlığa karşı çıktı.⁹⁴ Abdurrahman'ın bu konuda sergilediği tavır tarih açısından önem arz ettiğinden, meseleyi en başından ele almakta fayda vardır.

Yirmi yıla yakın iktidarda kalan Muâviye, kurduğu devletin temelini sağlamlaştırdı. Şâm'daki taraftarlarının kendisini destekleyeceklerine emin olduğunda, oğlunun hilafetinin önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yöneldi. Yezîd'e rakip olacak Abdurrahman b. Halid b. Velid ve Hz. Hasan gibi isimlerden kurtuldu. Rakiplerin bir kısmını ortadan kaldırıldıktan sonra

⁹² Taberî, *Târih*, 5/104; Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin İbn Asâkir, *Târihü Medinetü Dimaşk*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995), 35/30.

⁹³ Taberî, *Târih*, 5/229; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/708.

⁹⁴ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 4/148. Muhalifler için bkz. Ünal Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2001).

Muğire b. Şu'be'nin de teklifiyle⁹⁵ valilerinden Yezîd'e biât edilmesini istedi. Şehirlerin nabzını iyi tuttuğundan giriştiği bu işte Suriyelilerin Yezîd'e destek vereceğini biliyordu. Ancak Irak ve Hicâz bölgesinden çok emin değildi. Birçok Emevî aleyhtarlarının bulunduğu bu iki bölgenin birinde hilafet iddialarının çıkmasıyla muhaliflerin sesini yükseltebilirdi.⁹⁶

Muğire b. Şu'be'nin yapıcı tavırları ve Ubeydullah b. Ziyâd'ın gayretli çalışmaları sayesinde Irak bölgesi Yezîd'e biât etmeyi kabul etti. Hicâz'a gelince buradan biat almak hiç de kolay olmayacaktı. Çünkü ehl-i haram ve kibârü's-sahâbe'nin yaşadığı Mekke ve Medine'de hilafet makamına Yezîd'den daha layık kimseler bulunmaktaydı. Üstelik hepsi de erdemleriyle yaşadıkları toplumda kendilerini kanıtlamış kimselerdi ve Yezîd'e biat etmeyi kabul etmeleri mümkün gözüküyordu. Bunlar arasında Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Abdurrahman b. Ebî Bekir, Abdullah b. Abbas bulunuyordu.⁹⁷ Durumun farkında olan Muâviye, Medine valisi olan Mervân b. Hakem'e bir mektup göndererek, Irak ve Şâm bölgesinin Yezîd'e biât ettiğini kendilerinin de biât etmelerini istedi.⁹⁸ Gelen haber üzerine insanları biâta çağıran Mervân, mescitte toplanan halka şöyle seslendi: *"Ey insanlar! Müminlerin emiri yaşlanmıştır. Cildi kırışmış ve kemikleri zayıflamıştır. Kendisinden sonra ise fitneler çoğalacaktır. Allah ona güzel görüş vermiştir ki, onunla birlikte kan akmayacak, fitneler bitecek ve huzur ortamı yeniden tesis edilecektir. Buna ne dersiniz?"* Mescidin dört bir yanından şu ses yankılandı; *"Eğer Allah bundan razı ise biz de razıyız."* Mervân şöyle dedi; *"O, hidayete ermiş Raşid halifelerin hayatı gibi hayat yaşayan oğlu Yezîd'i size veliaht olarak bırakmıştır."*

Mervân'ın konuşması üzerine Abdurrahman b. Ebî Bekir ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Mervân! Vallahi sen ve bu sözleri sana söyleten kişi yalan söylüyorsunuz. Vallahi Yezîd asla buna layık değildir."* Başka bir rivayette *"Siz Ümmet'in iyiliğini düşünmüyorsunuz. İşi saltanat haline getirmek istiyorsunuz."* dedi.⁹⁹ Onun sözlerine sinirlenen Mervân b. Hakem'in cevabı sert oldu ve bunu diyen kişi hakkında ayet indiğine dair ithamda bulundu. Abdurrahman b. Ebî Bekir bunu duyunca sinirlendi ve

⁹⁵ Bkz. Ömer Aktaş, *Bir Arap Dâhisi Muğire b. Şu'be*, (İstanbul: Hikmetevi, 2019), 270.

⁹⁶ İbrahim Beydûn, *et-Tevvâbûn*, (Beyrût: Dâru't-Teâvün, 1975), 57.

⁹⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/145; Ebû Hanife Ahmed b. Davud ed-Dineverî, *el-Ahbârü't-tivâl*, thk. Abdülmünim Âmir, (Kâhire: Dâru İhyâü Kütübü'l-Arab, 1960), 226; Beydûn, *et-Tevvâbûn*, 58.

⁹⁸ İbn A'sem, *Kitâbü'l-fütûh*, 4/334.

⁹⁹ Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 4/415; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 446; Makrizi, *İmtâu'l-esmâ*, 12/277; DGBİT, 2/309.

şöyle dedi; *“Ey İbn Zerka! Sen Tarid b. Tarid¹⁰⁰ iken kalkıp bizim aramızda Kur'an'ı mı tevil ediyorsun?”* Mervân, daha sonra bu durumu Muâviye'ye bildirdi.¹⁰¹

Abdurrahman, daha önce desteklediği Ümeyyeoğullarına şimdi karşı çıkmasında Yezîd'in liyakatsizliği etkili olduğu gibi onu itaatten ayıran başka sebepler de söz konusuydu. Özellikle kardeşi Muhammed'in Mısır'da öldürülüp yakılması ve Mervân'ın tavırları onu rahatsız etmişti.¹⁰² Mervân, Muhalliflerin baskısına dayanamayınca Muâviye'ye bir mektup yazdı. Valisinin yumuşak huyluluğunun istismar edildiğini düşünen Muâviye, Mervân'ı görevden alarak Saîd b. Âs'ı tayin etti. Yeni vali göreve başlar başlamaz insanları Yezîd'e biât etmeye zorladı. Bu konuda güç ve şiddet kullanmaktan da geri durmadı. İnsanlar biât etme konusunda gevşek davrandılar.¹⁰³ Saîd b. Âs Muâviye'ye durumu anlatan bir mektup yazdı. Bunun üzerine Muâviye, muhaliflere birer mektup gönderdi. Fakat muhalifeler bir türlü Yezîd'e biât etmeye ikna olmadılar.

Tüm çabalara rağmen muhalifeler biât'a yanaşmayınca Muâviye b. Ebû Süfyân, bin atlı ile birlikte hicrî 56 yılında Medine'ye geldi. Rivayet edildiğine göre onu karşılamaya çıkanlar arasında Abdurrahman b. Ebî Bekir de vardı. Fakat onun karşılaması diğerlerinden biraz farklı olduğu söylenilir. Hatta sitem içeren şu sözleri söylediği rivayet edilir: *“Hoş gelmedin, sana merhaba da demiyorum, akıllı gitmiş, yaşlanmış bir adam buraya geliyor ve sahâbenin büyüklerinden hiç kimseye danışmadan Medine'ye giriyor.”*¹⁰⁴ Abdurrahman'ın durumundan haberdar olan Muâviye, durumu içinden çözülmesi zor bir hale sokmak istemediğinden Medine'ye gelince ilk olarak Hz. Âişe'yi ziyaret etti.¹⁰⁵ Bu hareketi Peygamber eşine duyulan saygının yanında Abdurrahman'a verilen bir mesajdı. Muâviye, Hz. Âişe'nin yanına gelince kardeşinin akıbetinden korkan kardeşi *“Ey Muâviye! Senin, kardeşimi öldürmekle tehdit ettiğini duydum. Sakın böyle bir şey yapmayasın!”*¹⁰⁶ uyarısında bulundu.

¹⁰⁰ Tarid b. Tarid, kovulmuş oğlu kovulmuş demektir. Mervân ve babası Hakem Hz. Peygamber döneminde Taîf'e sürgün edildiklerinden böyle bir lakap almışlardır.

¹⁰¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/464.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/100.

¹⁰³ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, thk. Muhammed ez-Zeynî, (Suriye: Müessesetü'l-Halebî, 1990), 1/153.

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/708.

¹⁰⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/159.

¹⁰⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/161.

Muhallifler arasında Muâviye'ye karşı çıkan ve sert davranan Abdurrahman b. Ebî Bekir; diğerlerine nazaran daha yumuşak cevap veren ise Abdullah b. Ömer oldu. Muâviye onların muhalefeti bir kenara bırakıp, minbere çıkarak bir hutbe okudu ve ardından halk Yezîd'e biât etti.¹⁰⁷ Muhallif olarak bilinen beş kişide orada oturmaktaydı. Fakat onlar yapılan biâta ne katıldılar ne de muhalefet ettiler. Çünkü Muâviye, onları tehdit edip korkutmuştu.¹⁰⁸ Muâviye, Abdurrahman'ın Yezîd'e biât etmeyi kabul etmediğini duyunca ona yüz bin dirhem göndermeyi de ihmal etmedi. Abdurrahman, sus payı olarak gönderilen bu parayı kabul etmeyerek, "Dinîme karşılık dünyalığı mı kabul edeyim?" dedi ve oradan ayrılıp Mekke'ye gitti.¹⁰⁹ Herhangi bir fitneye sebebiyet vermemek için bu olaydan sonra vefat edene kadar hiçbir kimseyle konuşmayacağına dair yemin etti.¹¹⁰

3. Vefatı

Abdurrahman b. Ebî Bekir'in vefat tarihi ihtilaflıdır ve bu konudaki rivayetler hicrî 53 ile 58 arasında değişmektedir. Halife b. Hayyât (ö. 240/854-55), onun 53 senesinde vefat ettiğini bildirmekle beraber 58 diyenlerin rivayetleri de aktarmaktan geri durmamıştır.¹¹¹ İbn Hibbân (ö. 354/965), onun için 58 yılını vermekle birlikte bu hadisenin 53 yılında olduğunu da söyler.¹¹² İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), Muâviye b. Ebû Süfyân hilafette olduğu 53 yılını işaret eder.¹¹³ İbn Hacer (ö. 852/1449) de 56 yılında¹¹⁴ vefat ettiğini söyledikten sonra 54, 55 ve 56 yıllarına dair müelliflerin görüş belirttiğini ifade eder.¹¹⁵ Bu ihtilafların çözümü zor olsa da Abdurrahman'ın Yezîd b. Muâviye'nin veliahtlığına muhalefeti önemli ipuçları içerir. Çünkü Yezîd'in veliahtlığı için biat alındığı dönemde Abdurrahman hayattaydı. Dolayısıyla o, hicrî 56 yılından sonra öldü. Bu yüzden onun hicrî 56 yılından sonra öldüğünü, daha önce öldüğünü rivayet eden haberlerin doğru olmayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

¹⁰⁷ Halife b. Hayyat, *Târih*, 267.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/140; DGBİT, 2/309.

¹⁰⁹ İbn Asâkir, *Târihü Dımaşk*, 35/ 36.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/24.

¹¹¹ Halife b. Hayyat, *Târih*, 219.

¹¹² Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed İbn Hibbân el-Büstî, *es-Sikât*, (Beyrût Dâru'l-Fikr, 1395/1975), 3/249.

¹¹³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/464; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/90.

¹¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/276.

¹¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/133.

Abdurrahman'ın ölüm tarihinde olduğu gibi, onun ölüm yeri hakkında da ihtilaflar vardır. Kaynakların birçoğunun naklettiğine göre o, Hubşî denilen bir yerde uyku halindeyken vefat etti.¹¹⁶ Burası Mekke'ye 12 mil uzak bir yerdir.¹¹⁷ Diğer kaynakların rivayet ettiğine göre Abdurrahman, Seffâh denilen yerde uykudayken aniden vefat etmiştir.¹¹⁸

Ölüm nedenine de aynı şekilde ihtilaflıdır ve onun normal şartlarda uyku halinde vefat ettiği söylenir. Lakin onun vefat etmeden önce siyasî olaylara karışmasıyla ölümünde şüpheler aranır. Muâviye b. Ebû Süfyan'ın onu ölümle tehdit ettiği de göz önünde bulundurulduğunda bu mesele şüpheli hale gelir. Bilindiği üzere Muâviye b. Ebû Süfyan'ın oğlu Yezîd'e biât almak için Medine'ye geldiğinde bazı kişileri hedef göstermişti. Bunlar Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Zübeyr ve Abdurrahman b. Ebî Bekir'dir. Hatta Abdurrahman'ı alenen tehdit etmişti. Abdurrahman vefat ettiği sıralar Yezîd'in veliahtlığına itiraz ettiği döneme denk gelmesi de şüpheleri arttırmaktadır. Ayrıca Muâviye'nin onu yanına çekmek için gönderdiği malları geri çevirerek "*Ben dinîmi dünyalık karşılığında satmam.*" diyerek Mekke'ye gitmesi¹¹⁹ düşündürücüdür. Hayatî bir tehlike sezmemiş olsaydı Medine'yi terk etmesine sebep kalmazdı. Lakin bu şüpheleri doğrulayacak bir delil bulmak zordur.

Kardeşinin ölüm haberini duyan Hz. Âişe de bu işin bir cinayet olabileceği ihtimali üzerinde durdu. Fakat bu sırada şahit olduğu bir ölüm onu fikrinden vazgeçirdi. Rivayet edildiğine göre Abdurrahman'ın vefat haberini alan Hz. Âişe, evinde oturuyorken sağlıklı bir kadın yanına geldi. Evinin bir kıyısında namaz kılarken, başını secdeye koyup kaldıramadan vefat etti. Hz. Âişe bunun kendisi için bir ibret olduğunu düşünerek kardeşi Abdurrahman'ın ölümüne dair kalbindeki şüpheyi bir kenara bıraktı.¹²⁰

Abdurrahman b. Ebî Bekir'i defnettiklerinde, Hz. Âişe Zu Tuvâ denilen yere gelerek kabrin üzerinde namaz kılıp ayrıldı. Bunun üzerine kadının biri: "*Ey Müminlerin annesi! Sen böyle yapıyorsun ha!*" dedi. O "*Sen ne yaptığımı gördün ki?*" dedikten sonra, şöyle devam etti: "*Bizim ciğerimiz, develerin ciğeri gibi değildir.*" Kardeşinin yanından ayrılmak zor geldiğinden

¹¹⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/102; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/249; Dârekutnî, *el-Mu'telif*, 3/144; Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 4/417; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-buldân*, (Beyrût: Dâru l-hyâü Turasî'l-Arabî, 1979), 2/214.

¹¹⁷ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/102; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 446; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/133.

¹¹⁸ Yâkût Hamevî, *Mu'cemü'l-buldân*, 3/412.

¹¹⁹ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 31/355.

¹²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/23.

onun kabrinin üzerine bir çadır kurulmasını emretti ve bazı adamlarını bu işi yapmaları için kendisine vekil tayin ederek oradan ayrıldı. İbn Ömer buraya geldiğinde kabrin üzerine bir çadırın kurulmuş olduğunu görüp şaşırdı ve çadır kurmalarının nedenini sordu. Oradakiler kendisine durumu anlattıklarında, İbn Ömer oradaki adama, “Çadırı üzerinden sök!” emrini verdi. Görevli adam, “Beni bununla görevli olarak vekil tayin ettiler.” dediye de İbn Ömer söylediklerini ciddiye almadan “Abdurrahman’ı sadece ameli gölgeler.” diyerek ikazda bulundu.¹²¹

Sonuç

İslâm Tarihinin meşhur simalarından Abdurrahman b. Ebî Bekir’in hayatı bir bütün halinde incelendiğinde bazı gerçeklerle karşılaşılır. Hz. Peygamber ve diğer sahâbe biyografilerinde olduğu gibi Abdurrahman’ın da İslâm’dan önceki hayatına dair birkaç rivayetten başka bir şey bulunmamaktadır. Sınırlı sayıdaki rivayetler ise içerik bakımından onun hayatıyla doğrudan bağlantılı olmayıp, ailesinin durumunu tasvir eden genel bilgilerdir. İslâm’dan sonraki hayatı ise uzun yaşaması ve birçok hadisede yer almasından dolayı daha belirgindir. Fakat bunlar onun yaşantısını tamamıyla aydınlatmakta yeterli değildir. Bu yüzden doğum tarihi, fizikî yapısı, kişiliği ve bazı faaliyetleri tam olarak bilinmemektedir. Aynı şekilde Ebû Bekir ailesinin diğer fertlerine nazaran İslâm dinine girme konusunda geç kalmasının sebebi de kaynaklarda açıkça belirtilmediğinden meseleyi aydınlatmak için hayatının tamamını göz önüne alarak bir karar vermek durumundayız. Rivayetlere yansıdığı kadarıyla onun akli melekelerini kullanmaya özen göstermesi, doğru kabul ettiği hususlarda ısrarcı olması ve düşüncesini ifade etmekte kimseden çekinmemesi sebebiyle uzun süre şirk üzerine kaldığı anlaşılmaktadır. Savunduğu değerleri hayat tarzı haline getirdiğinden ve yaşadığı ortamda kendisi gibi düşünenlerden de cesaret aldığından İslâm’a girmesi gecikmiş olmalıdır. İlâveten, onun şirk davasını haklı görmesinde aile fertlerinin en yaşlı üyesi dedesi Kuhâfe’nin etkisinin olduğunu da söyleyebiliriz.

Müslümân olduktan sonra adının birçok yerde geçmiş olması normaldir. Çünkü o, Müslümanların ilk halifesinin oğlu olmasından dolayı güzide bir ailenin ferdiydi. Babasının konumu ve kendisinin sergilemiş olduğu tavırlar neticesinde yaptıkları yakından takip edilmiştir. İslâm’dan sonraki süreçte önemli hadiseler içerisinde yer alarak hafife alınmayacak işler başarmıştır. Bu konudaki örnekleri sıralamak gerekirse, Ridde Harekâtı’nda İslâm aleyhine uğraş veren birçok kimse onun kılıcıyla ortadan

¹²¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/22; Dârekutnî, *el-Mu’telif*, 3/144.

kaldırılmıştır. Hz. Ömer döneminde fetihlerde olduğu kadar fetih sonrasındaki tutumuyla Hz. Ömer'in yakından alakadar olmasını başarmıştır. Hz. Osmân döneminde isyancı gruplarla köprü vazifesi görmesi, Hz. Ali döneminde Cemel Ashabı arasında yer alması ve buralarda aktif görevlerde bulunması tarihe iz bırakmasına neden olmuştur. Ayrıca tüm insanların kabul etmesine rağmen Yezid'in halifeliğine onay vermeyen dört kişiden biri olmasıyla ve ölümünde şüphelerin bulunmasıyla tarihçilerin ilgilerini çekmiştir. Netice itibarıyla Abdurrahman çok yönlü kişiliği ve yaptıklarıyla Müslümân olduktan sonra dikkatleri üzerine çekerek tarihî bir karakter haline bürünmüştür.

Kaynakça

- Aktaş, Ömer. *Bir Arap Dâhisi Muğire b. Şu'be*. İstanbul: Hikmetevi, 2019.
- Arı, M. Salih. *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Aycan, İrfan. *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebû Süfyan*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Baskı, 2014.
- Begavî, Ebû Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz (ö. 317). *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Muhammedülemin b. Muhammed. Kuveyt: Mektebetü Dâru'l-Beyân, trz.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya (ö. 279/892-93). *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417/1996.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya (ö. 279/892-93). *Fütûhu'l-buldân*, Beyrût: Dâru Mektebetü Hilâl, 1988.
- Beydûn, İbrahim. *et-Tevvâbûn*. Beyrût: Dâru't-Teâvün, 1975.
- Ezrakî, Ebû'l-Velîd Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (ö.250/864). *Ahbâru Mekke*.(Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, trz.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995). *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*. thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkadir. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâm, trz.
- Dineverî. Ebû Hanife Ahmed b. Davud (ö. 282). *el-Ahbârü't-tivâl*. thk. Abdülmünim Âmir. Kâhire: Dâru İhyaü Kütübü'l-Arab, 1960.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014). *el-Müstedrek ale's-sahîheyn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *et-Târih*. thk. Ekrem Ziya el-Ömeri, 2. Baskı Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1397.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî en-Nemirî (ö. 463/1071). *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Âdil Mürşid. Ürdün: Dâru'l-A'lâm, 1423/2002.
- İbn A'sem, Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî el-Ahbârî (ö. 314/929). *Kitâbü'l-fütûh*. thk. Alî Şîrî, Beyrût: Dâru'l-Edvâ, 1991.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsim Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfî (ö. 571/1176). *Târihü Medinetü Dimaşk*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Şihabüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed (ö. 852/1449). *Tehzîbü't-tehzîb*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fadl Şihabüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed (ö. 852/1449). *Fethu'l-bârî*, Medine: Mektebetü'l-Selefiyye, trz.
- İbn Hazm, Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endülüsî (ö. 456/1064). *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârun. Kahire: Dâru'l-Meârif, trz.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *es-Sikât*. Beyrût Dâru'l-Fikr, 1395/1975.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik (ö.218). *es-Sîretü'n-nebeviyye*, , thk. Mustafa Saka-İbrahim el-Abyarî, 2. Baskı. Mısır: Matbaatü Mustafa, 1375/1955.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ el-Hafız (ö. 774/1373). *el-Bidâye ve'n-nihâye (Büyük İslam Tarihi)*. çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslîm (ö. 276/889). *el-Meârif*, thk. Servet Ukkâş. Kahire: Dâru'l Marife, 1981.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslîm (ö. 276/889). *el-İmâme ve's-siyâse*. thk. Muhammed ez-Zeynî. Suriye: Müessesetü'l-Halebi, 1990.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230). *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Alî Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001/1421.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1233). *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sâhâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Darû'l-İlmiyye, trz.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1233). *el-Kâmil fî't-târih*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, 1417/1997.
- İbnül-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr (ö.204). *Cemheretü'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan. Beyrut: Mektebetü'l-Nahdati'l-Arab, 1986/1407.
- Kâdî Abdülfettah, *Esbâb-ı nüzul*. trc. Salih Akdemir. Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Kılıç, Ünal. *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2001.
- Makrizî, Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed (ö.845). *İmtâu'l-esmâ*. Muhammed Abdulhamid Nemîsî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Önal, Ramazan. "Hz. Osman'ın Şehadetinden Sorumlu Tutulan Sahâbiler ve Bu Olaydan Sonra Akıbetleri", *Şarkiyat Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3 (Aralık, 2019).
- Sarıcık, Murat. *Canan'ın Can Dostu Hz. Ebû Bekir (ra)*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Ebû Bekir*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celaledin b. Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505). *Hasâisü'l-kübrâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 463). *Tarihü'r-rusûl ve'l-mulûk*. 2. Baskı. Beyrût: Dâru't-Turas, 1387.
- Tantâvî, Ali. *Ebû Bekir es-Siddîk*. Cidde: Dâru'l-Menâra, 1406/1986.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Medenî (ö. 207/823). *Futuhu's-Şâm*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Medenî (ö. 207/823). *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı. Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989.

- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229). *Mu'cemü'l-buldân*. Beyrût: Dâru İhyâü Turasi'l-Arabî, 1979.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348). *Târihü'l-İslâm*. thk. Ömer Abdüsselâm. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.
- Ziriklî, Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed. *el-'Alâm*. Beyrût: Dâru'l-İlmî'l-Melâyin, 1980.
- Zübeyrî, Mus'ab b. Abdullah (ö.236). *Kitâbü nesebi Kıreys*. nşr. E. Lévi-Provençal. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1953.
- Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah İbn Şihâb (ö. 124/742). *el-Meğâzî*. thk, Süheyl Zekkâr. Beyrût: Dâru'l-Fikr, trz.